

Alle børnene...

Upubl. manus, uå. Reference til Martin Zerlang: Alle børnene. Om »alle børnene«-rimene som moderne mobbedigtning. PLYS: Årbog for børne- og ungdomslitteratur nr. 8 1994.

Vitser af mange slags indgår i løbende snak mellem folk og børn. Nogle improviseres på stedet som krydderi i talens strøm. Det kan være små drej og vrid af ord eller sætninger, af lyd såvel som betyd, en spillen med det sproglige materiale. Nogle har en særlig begavelse, har opøvet en særlig sans eller virtuositet i det stykke. De kendes som regel af de andre. I en børneflokk ved de om, hvem der er god til »snak«, og de anerkendes for den særlige kunnen på linje med dem, der er gode til fodbold eller cykling eller engelsk eller leg eller matematik eller »pjat« eller akvarier eller Barbiedukker eller heste eller eller.

Det tilsyneladende tilfældige, improviserede, beror i parathed og færdighed, diverse tav og kneb opøvet gennem brug og hentet fra den fælles traditions lager. Også en sprudlende sproglig kilde fødes af et underliggende reservoir. Den kommer ikke ud af luften, selvom den er lavet af luftig lyd. Den formende færdighed er én side, en anden er det reservoir af sprog og måder med sprog, der ligger som et stort felt bag udslippet i situationen. I dette reservoir eller lager indgår også et bredt spekter af faste talemåder, svar på tiltale og småvitser. Disse skiftes ud eller fornyes, efterhånden som de slides op. De har det med at komme i bølger, på samme måde som »legediller« eller viskelædermoder. Nogle holder sig mere bestandigt som ingredienser i lageret. År efter kommer gamle diller pludselig i bølge igen.

I snakken går og kommer ord, vendinger og talemåder på samme vis. Det gør vitserne også. Nogle af disse bølger skylles op både i de voksnes og i børnenes munde. Andre holder sig et af stederne. Atter andre overtages af den ene part fra den anden.

For en del år siden kørte en særlig type groteske gåder i sådan et trip:

– *Hvad gør Tarzan, når han skal se, hvad klokken er?*

– *Han går ind i urskoven.*

– *Hvad er det, der er gult om dagen og grønt om natten?*

– *En banan, der har natarbejde som agurk.*

Siden gik de sorte eller syge vitser gennem land og børn:

– *Far, hvorfor løber mor i zigzag?*

– *Kæft knægt og skyd.*

– *Far, hvor langt er der til Amerika?*

– *Kæft knægt og svøm videre.*

På næsten samme tid begyndte Aarhusvitserne at hærge landet. De begyndte hos de voksne (det gælder ingenlunde alle de her trip). Men de fik et længere efterliv hos børnene. Nogle af dem indgår nu som

enkelte af de andre typer i den overlevede børnetraditions faste lager. Én af dem lyder:

– *Ved du, hvorfor Aarhusianerne altid går midt på vejen, når de er uden for byen?*

– *Det er fordi de er bange for de vilde blomster.*

En anden af dem, der er blevet hængende (i det mindste hos børn i Aarhus, hvor disse vitser måske er mest sejglivede), lyder:

– *Ved du, hvorfor Aarhusianerne har sådan en lang tissemand?*

– *Jo, for ellers kan de ikke ramme jorden, når de pisser.*

De her nævnte typer har en form, der er hentet fra gåderne. Men det gælder langt fra alle de nyere typer af småvitser. Således er den seneste bølge af vitser anderledes. De har nok kørt rundt mellem børnene i et par år. Men først da de var at bølge af, fik de voksne øje på dem, og de står bl.a. trykt i aviser, og der bliver skrevet om, hvorvidt de nu er tegn på, at børnene er blevet endnu mere afstumpede og voldelige, end de var efter at have set for meget video, der igen var værre, end de syge vitser. Ekspertter er blevet afhørt om det i radio og fjernsyn.

Nogle af eksperterne (dem der har forstand på sprog og vitser og børns måder og den slags) sagde, at det var nu ikke så galt. Tværtimod så viste de netop, hvor gode børn var til ikke at være afstumpede og voldsprægede. Men de eksperter, der altid ser problemer i børn, de var straks tvetydige. De mente nu nok, at der var både afstumpning og mobning i det, og

at børnene burde behandles endnu mere, end de blir i forvejen.

Men ellers ligner disse vitser i formen de andre. En stram kortform, et par sætninger med pointe:

– *Alle børnene kikkede ind i den brændende bil. Undtagen Knud. Han så ud.*

– *Alle børnene græd i kirken. Undtagen Stig. Han var lig.*

– *Alle børnene spillede fodbold. Undtagen Sten. Han havde kun ét ben.*

Det er sådan set stærke sager. De virker som et chok, når man løber ind i sådan én første gang, og det ellers er en sød lille pige, der fortæller den og står og ser på én med sine blå øjne, skinnende af forventning og fryd og frækhed.

Men det værste ved dem er næsten, at de virker ved at tænde et grin og så kvæle det i chok – eller omvendt: de giver et chok, der – på tværs af al anstændighed – sparker et grin ud af én.

De benytter sig på hårdkogt vis af det, der siden Adam og Eva har været en sikker recept i fortællinger og snak: Jo værre, jo bedre. Det er der såmænd ikke noget nyt i. Det er der til gengæld i den ultrahurtige form. Den er mere udbredt nu om dage.

Vitserne her er som fortællinger, der er kogt ind til småkrystaller. Noget af det de virker ved, er den spandfuld overmættede forestillinger, de udløser i hovedet på tilhøreren, og som de samtidig får til at krystallisere på samme måde, som underkølet vand fryser øjeblikkeligt, hvis man smider en issplint i det. Kuldechoket i hovedet risikerer at blive kronisk, hvis man ikke tør smelte det med det grin, der jo også er gemt i sådan en splint af en vits.

Det er klart, at disse vitser opererer hensynsløst og uden al moral med grimme sager. De spiller bold med dybe følelser, traumer og tabu. Man kan da ikke grine ad dem, der sørgende er ved at skrinlægge sådan et lille barnelig i kirken. Eller én, der sidder og brænder i en bil. Eller:

– *Alle børnene kikkede i blenderen, undtagen Johs, han var mos.*

Frygteligt. Vitserne trækker på det frygtelige, det forbudte, på moral og forestillinger. De spiller på realiteterne, på et frygteligt indhold, men de *er* sproglige konstruktioner. Som sådan rammer de frygtindgydende/beundringsværdigt præcist mange sorte huller i realiteternes verden. Det vi næsten ikke tør tænke af skræk for, at det kunne blive virkelighed. Og også slemt, at man skulle komme til at grine ad det, se sin egen afstumpethed i et spejl.

I dette spil på realitet, forestilling og sprog adskiller de sig ikke fra andre fortællinger, kun er de ultrafortættede. Man kan sammenligne dem med et batteri, i mikroform, hvor polspændingen bliver ekstremt høj, idet strømmen slutes i vit-sen, i sproget og gnisten slår over. Polerne, plus og minus, ligger i forholdet mellem realitet og forestilling, mellem begivenhed og sprog, mellem indhold og form, mellem gys og grin. Mellem alvor og leg, mellem fortæller og tilhører, mellem barn og voksen, mellem moral og amoral. Disse vitser insisterer på formens ret overfor »indholdet«, på legens, humorens ret overfor gravalvoren. Indirekte siger de, at man ikke kan flytte moralnormerne fra realiteternes verden med over i fortællingens, legens verden, uden at man begår vold mod begge. Det er i andre sammenhænge en meget udbredt fejlslutning. Det

skræmmer ofte »voksne«, at børn gennemgående skelner så sikkert mellem leg og realitet, mellem fantasi og realitet, at de leger uden al anden morale end legens eller fantasiens egen moral. De »voksne« er således ofte dårligere til at skelne, tværtimod hvad der almindeligvis hævdes. Disse vitser trækker gnister af netop denne tvetydighed.

Det betyder også, at man let kan forveksle den lystne facon, hvormed børn kaster sig over disse vitser, med afstumpethed. Efter de første par chokgrin går de i lag med vitser med stor opdagelyst, de samler på dem, fortæller dem videre, tigger om flere, og med en grovæders appetit går de i lag med formen, sproget, rimene, navnene og finder på nye. Det er ikke så nemt, som det ser ud. Formlen er enkel. Men den er også stram og krævende. Det meste man finder på, dur ikke. Og hvis man går over indholdet, dvs. hvis man prøver at finde på skrappe sager – forestille sig grufulde ting eller lave børn på kammerater, så går man som regel galt i byen. Det er formen, der er det krystalliserende element. Det er ikke den grufulde forestilling om et barn i bilen eller i blenderen, der er det første, det er heller ikke Knud eller Johs, og hvordan de er som sådan, eller hvad de skal have klistret på sig. Går man derimod på sproget som materiale, så kan man få hugget en rune. Hvis derimod Johs finder mos som rim, og udsættes for formlens metode, så giver blenderen sig ved et træf. I en klasse sad nogle stykker i et frikvarter med det projekt at lave en vits på alle i klassen. Det holdt hårdt og kun et par stykker duede så meget, at de kunne cirkuleres. Sådan er mange af vitserne nok opstået, da først formen og nogle få vitser var i cirkulation. Derefter er de blevet afprøvet, slebet til,

sorteret og kasseret i det store kredsløb børnene imellem ud over landet, og et større spektrum er på den måde indgået i overleveringen.

På mange måder er disse vitser eksempler på, hvordan børneudtrykkes karakter og brug og cirkulation foregår hos de lidt større børn. Jeg tror også, denne type er forbundet med, at de kan skrift.

Nok indgår den i den mundtlige omsætning, men dens form har flere af skriftens træk, rim-formen fx Jeg ved, at de skriver dem op i samlinger, og at de bruger skrift under produktionen. Formen er lapidarisisk.

– *Alle børnene legede i sengen. Undtagen Liv. Hun var hiv-positiv.*